

Inleiding

Arko Oderwald, Koos Neuvel en Abel Thijs

Ze kunnen zoveel tegenwoordig! Niets wat in de geneeskunde zo uitnodigt tot bewonderende kreten als het technische deel ervan. Het is met recht ‘een wonderde wereld’; een wereld waar de buitenstaander weinig van begrijpt; ogenschijnlijk tovenarij maar dan wel op wetenschappelijke grondslag. Hier hebben de knapste koppen middelen ontwikkeld met de meest bijzondere resultaten: een miraculeuze genezing, en als dat niet kan verzachting van het lijden of het draaglijk maken van het alledaags bestaan. Maar bijzonder is vooral ook de mogelijkheid tot verlenging van het leven en misschien zelfs meer dan dat; in de medische techniek zit ook altijd ergens de belofte van onsterfelijkheid verscholen.

Techniek associëren we met apparaten, machines, computers, met datgene waar ze op technische universiteiten mee bezig zijn; iets voor erg slimme en handige jongens en meisjes. Maar tegelijkertijd wordt het begrip techniek in een veel alledaagse betekenis gehanteerd. Wanneer een voetballer moeiteloos zijn tegenstander op het verkeerde been zet, zeggen we dat hij een perfecte dribbeltechniek heeft. Wanneer een vakbondsman in het cao-overleg het onderste uit de kan voor zijn achterban weet te halen, loven we zijn uitnemende onderhandelingstechniek.

Deze ruime opvatting van techniek is geen vervaging van de oorspronkelijke, solide kern van het begrip. Het is die kern zelf. In zijn essay over het monster van Frankenstein in dit boek brengt Jan Kardaun dit helder onder woorden: ‘De oorsprong van het Griekse *technè*, door de Romeinen overgenomen als *ars*, heeft de betekenis van ‘de kennis en de ervaring om iets te doen of te maken dat niet alledaags is. En het was meer vaardigheid dan kennis, denk aan handvaardigheid of kunstvaardigheid.’

Niet alleen handvaardigheid of kunstvaardigheid, ook zoiets als praten is, juist in de geneeskunde, techniek. Daar vergt het voeren van een goed gesprek specifieke vaardigheden ten behoeve van de behandeling. In de geneeskunde kunnen heel moderne en heel klassieke technieken rustig naast elkaar bestaan, zo beschrijft Josephine Stoffels het in haar essay over ‘de medische blik’. Daarin heeft ze het over een dokter die de beschikking

heeft over de modernste scans en kijkoperatietechnieken, maar bij wie de hoeksteen van het diagnostisch proces het 'ouderwetse' gesprek met de patiënt is. 'Er gaat niets boven een goede anamnese en een gedegen lichamelijk onderzoek. De medisch student leert om de patiënt eerst het woord te geven en vervolgens met aanvullende vragen en gericht lichamelijk onderzoek opheldering te krijgen over de precieze aard van de klachten.'

In de geestelijke gezondheidszorg vermag het gesprek nog meer, zoals Christel Grimbergen en Christelle van der Meer in hun essay laten zien. Daar zijn gesprekstechnieken niet alleen van belang om tot een diagnose maar ook om tot herstel te komen; beter gezegd, het therapeutisch gesprek moet ertoe leiden dat de patiënt minder last zal hebben van zijn psychische klachten.

En soms is medische techniek ook in andere zin zo alledaags geworden dat we die nauwelijks nog als zodanig herkennen. Niet iedereen realiseert zich dat de medicijnen die we iedere dag weer innemen voor onze alledaagse en minder alledaagse aandoeningen, niets anders zijn dan geconcentreerde bolletjes medische techniek.

Het is zeker een wondere wereld, de wereld van de techniek. Maar toch, wie dit boek leest, zal deze wereld mogelijk iets minder wonderbaarlijk gaan vinden. Natuurlijk, er is geen geneeskunde zonder techniek denkbaar en veel van die technieken zijn zonder meer zegenrijk. Maar als er iets in dit boek opvallend naar voren komt, zijn dat de keerzijden ervan: het besef dat de techniek feilbaar is, dat die ongewenste gevolgen kan hebben, dat die mensen van de regen in de drup kan helpen, of voor maatschappelijk verwerpelijke doeleinden kan worden ingezet. De techniek wordt in de hier gebundelde essays van zijn bovenmenselijke imago ontdaan en een stukje menselijker gemaakt.

Deze ontmythologisering van de techniek in fictie vindt in dit boek in drie delen plaats, conform de drie pijlers van het medisch proces.

In het eerste deel, over diagnostiek, gaat het met name over het met behulp van scans kunnen vaststellen van ziekte. Telkens weer blijkt dat die modernste technieken zo hun gebreken hebben. Zowel bij kanker als dementie kan zo'n diagnose er vaak genoeg naast zitten. In fictie kan vervolgens zichtbaar worden gemaakt wat een juiste dan wel onjuiste diagnose met een mens doet; hoe mensen met een diagnose omgaan, hoeveel angst en ongerustheid ermee wordt opgeroepen.

In het tweede deel, over therapie, gaat het over oude en nieuwe technieken. Er zijn de zwarte bladzijden van de geneeskunde, zoals de lobotomie, waarbij de patiënten een herseningreep ondergingen die hen reduceerde tot passieve, apathische wezens. Er zijn de nuttige hulpmiddelen, zoals gehoorapparaten, die ook weer zo hun beperkingen hebben. En er is bijvoorbeeld het ethische dilemma of je als arts reguliere medische technieken mag gebruiken om zoiets omstredens als de doodstraf uit te voeren.

In het derde deel, over prognose, gaat het niet over de individuele kans op herstel van een patiënt. Het gaat over de algemene toekomst van de techniek en de gevolgen daarvan door de mens. Het is het onderwerp van talloze utopische dan wel dystopische romans en films; eigenlijk is dit het onderwerp van alle sciencefiction. Het is speculeren op een toekomst die voor de een hoop biedt en voor de ander vooral veel vrees. Henk Maassen laat in zijn essay vooral het perspectief zien van de mensen die veel hoop hebben, de hoop dat de techniek een einde maakt aan de menselijke beperktheden en dat die uiteindelijk tot onsterfelijkheid zal leiden. Want: ‘Mensen zijn goddelijke geesten, opgesloten in kwaadaardige gevangenissen van vlees. De hoop is gevestigd op Silicon Valley, op de Google’s van deze wereld, en op andere briljante wetenschappers om ons te verlossen van dat kwade, aardse omhulsel.’

Maar is het wel zo’n verlossing om ons van dat aardse omhulsel te ontdoen? Is dat idee van onsterfelijkheid echt zo’n mooie droom? In fictie kan prachtig worden verbeeld waarom dat zelden het geval is, waarom het verlangen naar onsterfelijkheid zelfs het verlangen naar sterfelijkheid weer kan oproepen. Zoals het in het essay ‘De aanvaarding van sterfelijkheid. Hoe de robot mens wordt’ wordt uitgedrukt: ‘Onsterfelijk zijn is aantrekkelijk voor hen die het niet zijn. Voor hen die het wel zijn is het een vloek, want de menselijkheid, uitgedrukt in het samen zijn met anderen, in dromen, hopen en in creatief zijn, verdwijnt. De door techniek onsterfelijke robots en androïden, en vóór hen de Golems, verlangen naar menselijkheid en aanvaarden de bijbehorende sterfelijkheid.’

Het is duidelijk: de techniek doet de mens boven zichzelf uitstijgen, maar uiteindelijk kan de techniek niet zonder het menselijke. En juist dat spanningsveld is zo’n rijke, onuitputtelijke bron van fictie.

De gedichten die in deze bundel staan, zijn de tien beste gedichten van de Amsterdam **umc** poëzieprijs. Meer informatie over deze prijs en over de dichters is te vinden op www.literatuurengeneeskunde.nl.